

T&T KLASSIEKEN / VERTAALDE TEKSTUITGAVEN

Middeleeuwen

Karel en Elegast

Beatrijs

Lanseloet van Denemarken (gevolgd door die Hexe)

Mariken van Nieumeghen

Lanceloet en het hert met de witte voet

Elckerlijc

Esopet

Esmoreit / Lippijn

Roelandslied

Tprieel van Troyen

Van den vos Reynaerde

Vijf sotternieën

Gloriant (gevolgd door De buskenblaser)

Floris ende Blancefloer

Renout van Montalbaen [De vier heemskinderen]

De borchgravinnen van Vergi

Esbatement van den appelboom

De reis van Sint Brandaan

Theophilus

Zeventiende eeuw

G.A. Bredero, De klucht van de koe

G.A. Bredero, Spaanschen Brabander

G.A. Bredero, De klucht van de meulenaer

G.A. Bredero, Sijmen ondersoeticheyt

P.C. Hooft, Warenar

J. Cats, Het Spaans heidinetje

J. v.d. Vondel, Gijsbrecht van Amstel

J. v.d. Vondel, Joseph in Dothan

VAN KLASSE (18e t/m 20e eeuw)

Proza van Klasse, bloemlezing 18e/19e eeuw

P. Langendijk, Het wederzijds huwelijksbedrog

P. Langendijk, Don Quichot op de bruiloft van Kamacho

A.C.W. Staring, Jaromir / Marco

E.J. Potgieter, Jan, Jannetje en hun jongste kind

J.J. Slauerhoff, De laatste reis van de Nyborg

Kijk voor het actuele aanbod en het plaatsen van uw bestelling op www.taal-teken.nl

ESOPET

EEN FABELBUNDEL

TEKST EN VERTALING

Tekstverzorging en vertaling

Hessel Adema

UITGEVERIJ TAAL & TEKEN

TER INLEIDING

De fabelbundel Esopet is aan ons overgeleverd in een 14e-eeuws handschrift. Waarschijnlijk is dit manuscript een afschrift van een ouder origineel; de Esopet moet ongeveer in 1270 geschreven zijn.

Over de schrijver van de fabels is niets met zekerheid bekend. Op grond van verschillen in taalgebruik en verteltrant wordt wel verondersteld dat de Esopet het werk van twee auteurs is. Jacob van Maerlant noemt in zijn Spieghel Hystoriael Calstaf en Noydekin als auteurs van een fabelbundel, maar het is heel goed mogelijk dat hij hiermee een andere - niet bewaard gebleven - bewerking van de fabels van Aesopus bedoelt.

Deze Aesopus werd tot voor kort beschouwd als de oorspronkelijke schrijver van de fabels. Van hem wordt verteld dat hij rond 550 v. Chr. in Phrygië (Klein-Azië) geboren werd en lange tijd slaaf geweest zou zijn op het Griekse eiland Samos. Tegenwoordig wordt aan het schrijverschap van deze Aesopus weinig geloof meer gehecht. Er wordt zelfs sterk betwijfeld of hij wel ooit bestaan heeft.

Voor de oorsprong van de Esopet-fabels moeten we hoogstwaarschijnlijk terug naar de oude Indische fabelcultuur. Bekend is dat de Syriër Barbios een paar honderd jaar voor Christus een aantal van deze fabels in het Grieks heeft vertaald. Maar vooral de latere Latijnse vertalingen en bewerkingen zijn in West-Europa op ruime schaal verspreid. In de Middeleeuwen moeten er vele Latijnse versies - zowel in proza als in versvorm - gecirculeerd hebben. Reeds aan het eind van de twaalfde eeuw verschijnt in Frankrijk een aantal bewerkingen: Dit d'Ysopet.

Een kleine honderd jaar later volgt dan de Middelnederlandse bewerking naar het Latijnse voorbeeld. Door deze bewerkingen in de volkstaal stijgt de populariteit van de 'Aesopische fabels' aanzienlijk. Na de uitvinding van de boekdrukkunst verschijnen er in flinke oplagen verschillende van dit soort fabelbundels.

De vertaling

De vertalingen in deze reeks hebben slecht één pretentie: het geven van een voor iedereen leesbare en betrouwbare weergave van het Middelnederlandse origineel. Bij de vertaling in eigentijds proza is steeds de afweging gemaakt tussen vlotte formulering en letterlijke vertaling, waarbij uiteraard inhoudelijk

juistheid de eerste voorwaarde was.

Stoplappen, herhalingen en omslachtige formuleringen worden doorgaans kernachtiger weergegeven, maar steeds werd gewaakt voor een weergave die te zeer in strijd zou zijn met de verteltrant van de Middeleeuwse auteur.

Bij het lezen van de oude tekst ontstaat geleidelijk gewenning aan het woordbeeld. Het aantal tekstverklaringen wordt daarom geleidelijk minder; vanaf vs. 500 worden ze helemaal weggelaten.

De oude tekst

Het Middelnederlandse Esopet-handschrift werd in de 19e-eeuw voor het eerst uitgegeven door J.A. Clignett ('s-Gravenhage, 1819). Na uitgaven van J. te Winkel (Groningen, 1881) en J. de Cock (Leuven, 1906) verschenen er recentere edities van W.E. Hegman en M.C.A. van der Heijden. Een facsimilé-uitgave (fotografische reproductie) van het handschrift werd verzorgd door G. Stuiveling (Amsterdam, 1965).

Ter wille van de leesbaarheid van de oude tekst zijn enkele wijzigingen en toevoegingen aangebracht: de afkortingen worden voluit geschreven, de spelling is genormaliseerd (i-j, u-v), leestekens en hoofdletters zijn toegevoegd en de fabels werden genummerd.

Enkele emendaties hebben gevolgen voor de inhoud: vs. 418 goet (hs. quaet), vss. 1035/1036 verriest / kiest (hs. vernest - mest), vs. 1273 scinest (hs. singest), vs. 1516 sine lede (hs. sijn leet).

Hessel Adema, 2004

Bij deze vierde druk

Op een aantal plaatsen zijn onjuistheden verwijderd. Onder andere de regelnummering van de hertaling is vanaf fabel 49 aangepast.

Luciën de Jong, 2025

INHOUD

	blz.		blz.
1. Van een haan en een edelsteen	10	35. Van het hert en het schaap	46
2. Van een wolf en een lam	10	36. Van de vlieg en de kale man	48
3. Van een muis en een kikvors	12	37. Van de vos en de ooievaar	48
4. Van een hond en een schaap	12	38. Van de groenvink en de pauwen	50
5. Van een hond en een bot	14	39. Van de ezelin en de vlieg	50
6. Van een schaap en een koe	14	40. Van een hoogmoedige vlieg	52
7. Van een dief	16	41. Van de wezel en een muis	54
8. Van een wolf en een kraanvogel	16	42. Van de kikker en de os	54
9. Van een zwangere teef	18	43. Van de leeuw en het paard	56
10. Van een man en een slang	18	44. Van het paard en de ezal	56
11. Van een ezal en een everzwijn	20	45. Van een man met twee monden	58
12. Van een stadsmuis en een veldmuis	20	46. Van de vleermuis en de vogels	60
13. Van een arend en een vos	22	47. Van de nachtegaal en de havik	60
14. Van een arend en een schildpad	24	48. Van de wolf en de vos	62
15. Van een raaf en een vos	26	49. Van het hert en de honden	64
16. Van een stervende leeuw	26	50. Van de rammen en de slager	64
17. Van een ezal en een hond,	28	51. Van de vogels en de vogelaar	66
18. Van een leeuw en een muis	28	52. Van twee mannen en een aap	68
19. Van een zieke wouw	30	53. Van een vluchtend hert	70
20. Van en paard en een hert	32	54. Van de leeuw en de aap	72
21. Van een ezal en een leeuw	32	55. Van de vos en de druiventros	74
22. Van een onbetrouwbare raaf	34	56. Van de wezel en de oude muis	74
23. Van een leeuw en een vos	34	57. Van de wolf en de herder	74
24. Van een zwaluw en andere vogels	36	58. Van de pauw en de nachtegaal	76
25. Van de kikkers en een slang	36	59. Van de boze hinde	78
26. Van een wouw, een havik en duiven	38	60. Van de vrouwen en de kip	80
27. Van een dief en en hond	38	61. Van de wachter en de weduwe	82
28. Van een wolf en een zeug	40	62. Van een lichtzinnig meisje	84
29. Van een muis die brulde	40	63. Van een ongehoorzaam kind	86
30. Van een lam en een geit	40	64. Van de wolf en de hond	86
31. Van een hond en zijn baas	42	65. Van een stervende buik	88
32. Van de hazen en de kikkers	44	66. Van de aap en de vos	90
33. Van de geit en de wolf	44	67. Van een rampzalige	92
34. Van de slang en de man	44		

ESOPET

- Ik wille u, in die ere ons heren,
Bi beesten ende bi vogelen leren,
Wisen ende wel *bedieden*
Die nature van den lieden.
- 5 Elke beeste heeft hare manieren:
Deene soe es *fel*, dander goedertieren. *fel* - wreed
Dus sijn die man, maer die quade
Verwinnen die goede, dat es *scade*. *scade* - jammer
Die enen beeste *drivet gherne*
drivet te scherme - spot met
- 10 Dander, daer si mach, te scherme.
Dus es elc man op anderen *fel*:
Bedi slachten si den beesten wel,
Al *eest* scande te segghene,
Man *jeghen* beesten te legghene. *Bedi* - Daarom / *slachten* - lijken op
eest - is het
jeghen - tegen
- 15 Aen hondert beesten es nochtan
Min valscheden dan an een man.
Ic sal u hier *exemple* maken
Van beesten, recht of si spraken.
Maer merket ende hoert
Min - Minder
exempel - parabel (Fr.: voor-
beeld) recht of - net alsof
- 20 Meer die reden dan die woert.
Ontdoet elc wort, ghi vinter in
Redene ende goeden sin.
Die goede redene bringhet voert
Daer si qualijc es ghehoert,
25 Hi worp opden steen sijn saet,
Daert nemmermeer uut en gaet.
Die vroede horet vroescap gerne,
Die *dulle* nemet al in scherme.
Selke liede horen gherne tgoede:
30 Dat es die *sempel* ende die vroede.
Bedi en *latic niet* nochtan,
Ic en sal segghen dat ic can.
Bedi en es no wijf no man,
Hine *magher* leren vroescap an.
35 Hiet beghint esopet.
Verstadine, u waer des te bet. *magher* - kan er
Verstadine - Verstaat u het

ESOPET

Ik wil u, ter ere van onze Heer, door middel van dieren en vogels de menselijke natuur tonen en duidelijk verklaren. Elk dier heeft zijn
5 eigen aard: het ene is bloeddorstig, het andere zachtmoedig. Zo zijn ook de mensen, maar helaas zijn de slechten de goeden de baas. Het ene dier drijft, als het even kan, de spot met het andere. Zo is ook
10 ieder mens hardvochtig voor anderen. Ze lijken daarom wel op dieren hoewel het schandelijk is mensen met dieren te vergelijken. Toch zit
15 er in honderd dieren minder valsheid dan in één mens.

Ik ga u hier leerzame verhalen vertellen over dieren, net alsof ze
20 kunnen spreken. Maar u moet meer letten op de bedoeling dan op de woorden. Denk goed na over elk verhaal, u zult er veel zinvol in aantreffen.

Wie iets verstandigs naar voren brengt op een plaats waar er slecht
25 naar wordt geluisterd, werpt zijn zaad op steen waar er nooit iets uit opgroeit. De wijze luistert graag naar wijze woorden, de dwaze spot overal mee. Sommige mensen luisteren graag naar het goede: dat zijn
30 de eenvoudigen en de wijzen. Hoe dan ook, ik zal u vertellen wat ik weet, want iedere man of vrouw zal er iets wijzer van worden.

35 Nu begint de Esopet. Hoe beter u het begrijpt, hoe meer het u tot voordeel zal zijn.

1

- Int *mes*, daer een hane sochte
 Spise, die hi eten mochte,
 Daer vant hi enen *dieren* steen.
- 40 Doe seide die hane: 'Haddi een
 Ghierrech man aldus hier vonden
 Hi soudi *doen met* sine ponden,
 Hi soude met di maken feeste groet
Dijns en hebbic ghenen noet.
- 45 Ic quam hier soeken mine spise,
 Die ic *voer* alle stene prise.
 Wat *doestu* hier, dine mach van mi
 Gheen goet gheskien, no mi van di.'
 Dese favele es gheseit
- 50 Van den ghenen die *vroescap hebben leit*, *vroescap hebben leit* -
 Die no *doghet*, no redene een hekel hebben aan wijsheid
 Int herte en *roeken* te bestedene. *doghet* - deugd
roeken - proberen

2

- Een wolf ende een lam goedertieren
 Quamen drinken *tere* rivieren. *tere* - bij een
- 55 Si ghinghen drinken in twee steden:
 De wolf dranc *boven*, dlam *beneden* . *boven...beneden* stroomopwaarts
 Doe seide die wolf: 'Du bevuulst mi al t.o.v. de ander
 Dwater dat ic drinken sal.'
 'Ay here,' sprac dlam. wat segdi?
- 60 Dwater comt van u te mi.'
 'Ja,' seide die wolf: 'vloecstu mi toe?' *Vloecstu* - beledig je
 Dlam antworde: 'Here, *in* doe.' *in* - ik niet (ic en)
 'Du doest,' sprac hi, 'dus dede dijn vader
 Wilen eer ende dijn gheslachte algader.'
- 65 Dlam sprac: 'In was doe niet gheboren,
Twi soudicker af hebben toren?' *Twi* - Waarom
 'Noch,' seide die wolf, 'horic di spreken?
 Ic wane wel, ic saels mi wreken.'
 Die wolf sloech te sticken ende *scoert*; *scoert* - verscheurde het
- 70 Dlam nochtan hads niet *verboert*. *verboert* - verdiend
 Dus vint een quaet man *occusoen* *occusoen* - reden
 Als hi den goeden quaet wille doen.

1

- Een haan, die in de mestvaalt iets eetbaars zocht, vond daar een kostbare
40 steen. De haan zei: ‘Als een hebzuchtig mens je hier gevonden had,
zou hij je bij zijn geld hebben gevoegd. Hij zou erg blij met je zijn,
45 maar ik heb aan jou geen behoefte. Ik kwam hier mijn eten zoeken dat
ik hoger waardeer dan welke steen dan ook. Wat doe je hier? Jij kunt
mij niet van nut zijn en ik jou niet!’
- 50 Deze fabel wordt verteld voor hen die een hekel aan wijsheid hebben,
die deugdzaamheid noch redelijkheid een plaatsje in hun hart willen
geven.

2

- 55 Een wolf en een zachtmoedig lam kwamen bij een rivier om te drinken.
Ze gingen op twee verschillende plaatsen drinken: de wolf boven- en
het lam benedenstrooms.
- De wolf zei: ‘Je maakt het water dat ik drinken wil helemaal smerig.’
- 60 ‘Maar heer,’ zei het lam, ‘wat zegt u nu? Het water gaat van u naar
mij!’ Hé,’ zei de wolf, ‘beledig je mij?’
- Het lam antwoordde: ‘Heer, dat doe ik niet.’
- ‘Dat doe je wel,’ zei de ander, ‘en dat deed vroeger je vader en je hele
voorgeslacht.’
- 65 Het lam zei: ‘Ik was toen nog niet geboren. Waarom wordt mij dat
verweten?’
- ‘Hoor ik je nog steeds praten?’ zei de wolf. ‘Ik denk dat ik maar eens
wraak moet nemen.’
- 70 De wolf doodde het lam en verscheurde het. Het lam had dat beslist
niet verdiend. Zo vindt een slecht mens altijd wel een aanleiding om
een goed mens kwaad te doen.